

Rapport – nr. 100/2019

Randi Bergem, Silje L. Dahl, Grethe M. Olsen og Ellen S. Synnevåg

Nærmiljø og lokalsamfunn for folkehelse

**Kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø og lokalsamfunn
som fremmar folkehelse**

Sluttevaluering, hovudfunn og tilrådingar

Forfattar	Randi Bergem, Silje L. Dahl, Grethe M. Olsen, Ellen S. Synnevåg
Utgjevar	Høgskulen i Volda
År	2019
Serie	Rapport
ISBN	978-82-7661-352-0 (digital utgåve)
ISSN	1891-5981
Sats	Forfattar

Nærmiljø og lokalsamfunn for folkehelse.
Kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse.
Sluttevaluering, hovudfunn og tilrådingar.

© Forfattar/Høgskulen i Volda

Føresegnene i åndsverklova gjeld for materialet i denne publikasjonen. Materialet er publisert for at du skal kunne lese det på skjermen eller framstille eksemplar til privat bruk. Utan særskild avtale med forfattar/Høgskulen i Volda er all anna eksemplarframstilling og tilgjengeleggjering berre tillate så langt det har heimel i lov eller avtale med Kopinor, interesseorgan for rettshavarar til åndsverk.

Rapport / Høgskulen i Volda

Vitskaplege og andre faglege arbeid på høgare nivå enn notat. Både forfattar og institusjon er fagleg ansvarlege for publikasjonen. Arbeida kan vere rapportar frå prosjekt/oppdragsverksemd eller reint teoretiske arbeid av eit visst omfang. Rapportane må vere godt gjennomarbeidde med omsyn til innhald, struktur og språk og innehalde referansar. Rapportane skal vere godkjende av anten dekan eller prosjektleiar eller annan fagperson dei har utpeika og forkingssjef ved HVO.

Nærmiljø og lokalsamfunn for folkehelse

Kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø
og lokalsamfunn som fremmar folkehelse
Sluttevaluering, hovudfunn og tilrådingar

Forord

Denne kortversjonen er basert på sluttrapporten frå evalueringa av satsinga til Helsedirektoratet (2015-2018) - Kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse (Nærmiljøprosjektet). Kortversjonen gir eit overblikk over hovudfunn og tilrådingar.

Hovudrapporten bygger på skriftleg dokumentasjon frå Helsedirektoratet, kommunane, fylka, universiteta og høgskulane som er kopla til prosjektet, og på intervju med eit utval representantar frå dei same aktørane. Data er også samla inn på lokale, regionale og nasjonale samlingar i prosjektet. Til saman utgjer det datatilfanget i sluttevalueringa. For å få eit samla inntrykk av evalueringa av Nærmiljøprosjektet, kan ein lese dei to delrapportane og hovudrapporten.¹ Faglege innspel og dialog med aktørane undervegs i prosjektet har vore sentrale element i følgjeevalueringa.

Takk til alle som på ein eller annan måte har bidrege med tilfang til evalueringa.

Takk til Helsedirektoratet for at vi fekk evaluere Nærmiljøprosjektet, og for godt samarbeid!

Høgskulen i Volda, november 2019
Randi Bergem

---

¹ Bergem, R., Amdam, R., Dahl, S.L., Olsen, G.M. & Synnevåg, E.S. (2018). Nærmiljø og lokalsamfunn for folkehelse. Delrapport 1 frå evaluering av satsinga «Kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse». Notat – nr 2/2018, Høgskulen i Volda.

Bergem, R., Dahl, S.L., Olsen, G.M. & Synnevåg, E.S. (2018). Nærmiljø og lokalsamfunn for folkehelse. Delrapport 2 frå evaluering av satsinga «Kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse». Rapport 87/2018.

Bergem, R., Dahl, S.L., Olsen, G.M. & Synnevåg, E.S. (2019). Nærmiljø og lokalsamfunn for folkehelse. Sluttrapport frå evaluering av prosjektet «Kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse». Rapport 95/2019.

Innleing

Lokaldemokratiet vert styrka og utvikla gjennom brei medverknad og dialog i kommunale planprosessar. Dette er ein viktig føresetnad for å få til eit godt kunnskapsgrunnlag og gode planløysingar med høg legitimitet.

Folk har rett til å uttale seg i saker som gjeld kommunal planlegging. Kommunen skal legge til rette for reell medverknad i planarbeidet. Særleg har kommunen ansvar for å få innspel frå grupper som har krav på spesiell tilrettelegging, slik som barn/unge og lovpålagde råd i kommunane. Tidleg i planprosessen bør kommunen bestemme korleis denne medverknaden skal skje.

Planlegging etter plan- og bygningslova er kanskje ein av dei viktigaste reiskapane som kommunane har for å bestemme korleis lokalsamfunna skal sjå ut i framtida. Planlegginga må møte utfordringane i både byar, tettstader og bygder. Det er eit mål å skape trivelege og gode miljø som er universelt utforma, både i nye område og i fornying av allereie utbygde område. Samtidig er det viktig å ta vare på grønne område og få til klare grenser mellom utbygde areal og natur.

« Kommunen har et særlig ansvar for å sikre aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, herunder barn og unge. Grupper og interesser som ikke er i stand til å delta direkte, skal sikres gode muligheter for medvirkning på annen måte.» Plan- og bygningsloven § 5-1»

Medverknad og dialog i kommunale planprosessar

Bakgrunn

I alt har åtte fylke og 41 kommunar vore med i prosjektet *Kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse*, i rapporten omtalt som Nærmiljøprosjektet. Prosjektet er initiert og finansiert av Helsedirektoratet. Prosjektperioden har vore 2015-2018. Prosjektet vart starta delvis opp i 2015, men prosjektarbeidet i fylkeskommunar og kommunar kom i realiteten i gang i 2016. Ein del kommunar har arbeidd med prosjektet også i 2019.

Hovudmålet med prosjektet har vore å medverke til gode nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse, og å styrke arbeidet med den kommunale folkehelseoversikta (jf. folkehelselova § 5) med meir kvalitativ kunnskap når det gjeld folkehelseutfordringar. Fylke, kommunar, universitet/høgskular og nasjonale mynde skal vidareformidle erfaringar, metoder og arbeidsformer frå Nærmiljøprosjektet.

Delmål i Nærmiljøprosjektet har vore:

• Å betre dei kvalitative oversiktene over folkehelseutfordringar som grunnlag for kommunale planprosessar og avgjerder
• Å betre kunnskapen om korleis folk har det i nærmiljø og lokalsamfunn, og skaffe kunnskap om kva som bidreg til livskvalitet og trivsel
• Å utvikle og prøve ut medverknadsmåtar
• Å utvikle tiltak som tek utgangspunkt i utfordringane lokalt og regionalt
• Kompetansebygging i samarbeid med utdanningsinstitusjonar

Fylkeskommunane og kommunane i Nærmiljøprosjektet har fått tilskott frå Helsedirektoratet på til saman 47,3 millioner over tre år. Tilskotta har gått til:

- Kartlegging og utviklingsarbeid som gjeld nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse.
- Utvikling av døme, metodar og innretning om korleis kunnskap om folkehelsekvalitetar i nærmiljøet kan takast omsyn til i oversikts- og planarbeidet.

Helsedirektoratet lyste ut midlar til Nærmiljøprosjektet våren 2015. For å få midlar var det eit krav at fylkeskommunane måtte samarbeide med minst tre kommunar i fylket, og med universitet/høgskule i regionen. Det var også ein føresetnad at fylkeskommunar og kommunane bidrog med eigendel/eigne ressursar i prosjektet. Fylkeskommunane har vore prosjekteigarar og har samordna Nærmiljøprosjektet regionalt. Tabellen som følgjer, viser kva fylkeskommunar og kommunar som har vore med i Nærmiljøprosjektet.

Nærmiljøet er ein viktig arena i folkehelsearbeidet

Nærmiljøet består av det fysiske miljøet og av sosiale og psykososiale forhold. Grøntområde, bustadområde, offentlege institusjonar og vegnettet er blant faktorar som utgjer det fysiske miljøet. Sosiale møteplassar, oppleving av tryggleik, trivsel, tilgjenge, tillit og identitet knytt til staden, er sentrale faktorar når det gjeld sosiale og psykososiale tilhøve. Lov om folkehelsearbeid har som føremål å bidra til ei samfunnsutvikling som tek utgangspunkt i korleis ulike fysiske, sosiale og psykososiale faktorar påverkar helsa. Folkehelselova § 1 peikar på at samordning mellom forvaltningsnivå og at langsiktig og systematisk arbeid er viktig for å betre folkehelsa og jamne ut sosiale skilnader i helse.

Ifølgje folkehelselova § 5 skal kommunane ha oversikt over helsetilstand og påverknadsfaktorar i kommunen. Oversikta skal vere basert på:

- Opplysingar som statlege helsemynde og fylkeskommunane gjer tilgjengelege, jf. §§ 20 og 25
- Kunnskap frå dei kommunale helse- og omsorgstenestene jf. helse- og omsorgstjenestelova § 3-3
- Kunnskap om faktorar og utviklingstrekk i nærmiljø og lokalsamfunn som kan ha innverknad på folkehelsa
- Legge til rette for god forming av bygde omgjevnader, gode bumiljø og gode oppvekst- og levekår i alle deler av landet jf. pbl § 3-1 e
- Helse i befolkninga og motvirke sosiale helseskilnader jf. pbl § 3-1 f
- Alle offentlege organ har rett og plikt til å delta i planlegginga når den påverkar deira saksfelt eller deira eigne planar og vedtak og skal gje planleggingsmynde informasjon som kan ha meining for planlegginga jf. pbl § 3-2

Dei kommunale folkehelseoversiktene har i stor grad vore baserte på statistikk og opplysningar som statlege mynde har gjort tilgjengelege, og i mindre grad på opplysningar baserte på kvalitative datakjelder. For å styrke arbeidet med å kartlegge faktorar som påverkar nærmiljø og lokalsamfunn, tok Helsedirektoratet initiativ til ei nasjonal satsing.

Følgjeevaluering av Nærmiljøprosjektet

Høgskulen i Volda har evaluert Nærmiljøprosjektet nasjonalt. Evalueringa av Nærmiljøprosjektet bygger på eit breitt datagrunnlag, som inkluderer dokumentgjennomgang, deltaking og observasjon på regionale og nasjonale samlingar i prosjektet og på ein djupnestudie i 17 kommunar.

Dialog med kommunar, fylkeskommunar, involverte utdanningsinstitusjonar og Helsedirektoratet undervegs i prosjektet, har vore sentralt i evalueringa. Det same

gjeld formidling på regionale og nasjonale konferansar i løpet av prosjektperioden. Dialog og formidling har vore minst like viktige i følgeevalueringa som dei skriftlege undervegsrapportane.¹ Vi håper og trur at ei slik dialogbasert og formativ tilnærming har bidrege til å gi Nærmiljøprosjektet substans og legitimitet.

Hovudfunn og tilrådingar

Vi vil først og fremst løfte fram hovudfunn knytte til dei fem delmåla i Nærmiljøprosjektet. Det blir også peika på erfaringar frå andre sider ved prosjektet. Vi vil kommentere tidsperspektivet i denne typen prosjekt, organisering, forankring og nedanfrå-og-opp-perspektivet, som ligg til grunn for Nærmiljøprosjektet. Fylkeskommunen si rolle i prosjektet har vore viktig, og vil også bli kommentert.

Kommunal folkehelseoversikt må bli tydelegare som verktøy i lokalt folkehelsearbeid

Nærmiljøprosjektet har medverka til at kommunane har skaffa betre oversikt over utfordringar og påverknadsfaktorar i nærmiljøa. Det er arbeid godt med å kople denne kunnskapen til planlegging i kommunane. Men kunnskapen om påverknadsfaktorar og utfordringar må bli endå meir målretta mot å betre det systematiske og langsiktige folkehelsearbeidet. Særleg må det verte synleg i den kommunale folkehelseoversikta.

I svært mange kommunar er folkehelseoversikta og arbeidet med ho, i for stor grad knytt til folkehelsekoordinatoren åleine. Fleire i kommunen må involverast i arbeidet med oversikta. Det vil truleg gi betre avgjerder om lokalsamfunnsutvikling og auke sjansane for at ho blir brukt i planarbeid og daglege avgjerder. Kommunal folkehelseoversikt må bli eit dokument som politikarane, planleggarane og leiarane i kommunale tenester kjenner godt til. Politikarane og rådmann må 'eige' oversikta. Kommunal folkehelseoversikt må vere grunnlagsdokument for kommunal planstrategi, og ligge til grunn i alt planarbeid. Fleire sektorer i kommunen – inkludert folkehelsekoordinatorar – må kjenne godt til plansystemet. Det trengst for at kommunal folkehelseoversikt skal bli utforma og ha eit samla innhald som er eigna som grunnlag for planstrategi og planarbeid.

TILRÅDINGAR

Kommunal folkehelseoversikt - involvering, eigarforhold og plansystem

- Arbeidet med den kommunale folkehelseoversikta må leggest opp slik at fleire i kommunen bidreg.
- Breiare involvering i arbeidet med oversikta, vil gjere at fleire kjenner til oversikta. Det gir eit betre utgangspunkt for at oversikta vert brukt.
- Rådmann, ordførar og andre politikarar må ha eit eigarforhold til oversikta.
- Folkehelsekoordinatorane, og andre som er involverte i arbeidet med den kommunale folkehelseoversikta, må få betre kjennskap til det kommunale plansystemet.

Tryggleik, trivsel, tillit og tilgjenge er sentrale påverknadsfaktorar for helsa

Nærmiljøprosjektet har hatt som delmål å betre kunnskapen om korleis folk har det i nærmiljø og lokalsamfunn, og skaffe kunnskap om kva som bidreg til livskvalitet og trivsel.

Å skaffe kunnskap om kva folk meiner bidreg til livskvalitet og trivsel, har det vore arbeidd mykje med. Kunnskapen er i stor grad skaffa gjennom medverknadsprosessar. Sentrale påverknadsfaktorar er møteplassar, variert kulturtilbod, friområde, grøntområde, parkar, gang- og sykkelveggar, nærleik til tenester og funksjonar i kommunen, arealbruk, fysisk utforming, estetiske kvalitetar i natur og i fysisk utforming. Påverknadsfaktorar i nærmiljø og lokalsamfunn kan samlast i dei fire stikkorda **tryggleik, trivsel, tillit og tilgjenge**.

Det har vore lagt mindre vekt på å betre kunnskapen om korleis folk har det i nærmiljø og lokalsamfunn. Ved å stille spørsmål om korleis folk har det, kan ein få viktig kunnskap, som igjen kan seie noko om sentrale påverknadsfaktorar i nærmiljøet. Kanskje kan det vere andre faktorar som vert avdekte ved å stille det spørsmålet, enn dei faktorane folk framhevar når dei vert spurde om kva dei meiner bidreg til livskvalitet og trivsel. Det er to ulike tilnærmingar til å skaffe kunnskap om påverknadsfaktorar.

TILRÅDINGAR	<p>Påverknadsfaktorar i nærmiljø og lokalsamfunn</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kommunane må i større grad enn i dag prøve å finne ut korleis folk har det i nærmiljø og lokalsamfunn, og ikkje berre kartlegge kva innbyggjarane meiner bidreg til trivsel og livskvalitet. ▪ Spør folk i kommunen: Korleis har du det? Kva faktorar i nærmiljøet spelar ei rolle for at du har det slik?
--------------------	--

Variasjon i metodar og lokal tilpassing er nøkkelfaktorar for gode medverknadsprosessar

Eit tredje delmål i Nærmiljøprosjektet har vore å utvikle og prøve ut måtar å medverke på. I Nærmiljøprosjektet er det utprøvd eit omfattande repertoar, som igjen bidreg til omfattande erfaringar.

Å variere medverknadsmaatane er nødvendig for brei mobilisering. Fordi målgruppene er ulike og føresetnadane deira for å kunne formidle synspunkt og erfaringar varierer, er det nødvendig å tilpasse medverknadsmaatane til målgruppene. Mange kommunar har gode erfaringar med å inkludere målgruppene for

medverknadsprosessane i planlegginga av prosessane. På den måten kan både val av medverknadsmåtar og gjennomføringa bli meir treffsikker, enn dersom tilsette i kommunane åleine skulle stå for desse vala.

Praktisk tilnærming og dokumentasjon kan fange politikarar si interesse for nærmiljøarbeid

Å gjennomføre medverknadsprosessar på arenaer og i fora der folk elles er, er føremålstenleg med tanke på å mobilisere til deltaking. Døme på slike arenaer kan vere skular, barnehagar, pensjonistlag, grendelagsmøte, nærbutikkar, arbeidsmarknadsbedrifter, språkafear for innvandrar o.a. At folk får vere på kjende arenaer kan gi større tryggleik for deltaking. Det kan igjen bidra til at ein får i tale personar og grupper som ein truleg ikkje ville nådd ved å legge aktiviteten til arenaer som er meir ukjende for målgruppa.

Politikarinvolvering kan gi medverknadsprosessar legitimitet og bidra til større mobilisering og auka engasjement hos dei ein vil ha i tale. Det er viktig at politikarane er klar over dilemma som kan oppstå når dei er involverte. Politikarane skal prioritere og ta avgjerder, som ikkje nødvendigvis er i samsvar med det som folk har formidla gjennom medverknadsprosessar.

I kommunar som ikkje har folk med kompetanse om medverknad, kan det vere nødvendig å hyre ekstern hjelp. Det kan vere til stor inspirasjon. I det lange løp, og med det trykket som er på kommunane når det gjeld medverknad, kan det vere føremålstenleg at kommunane sjølve skaffar seg slik kompetanse. Det kan også vere at kommunar kan samarbeide om slik kompetanse.

Medverknadsprosessane i Nærmiljøprosjektet har gjerne hatt som siktemål å få fram kva folk oppfattar er utfordringar i eige nærmiljø, og kva dei meiner bidreg til trivsel. Hovudinstrykket er at medverknadsprosessane har dreia seg om å be innbyggjarar formidle ønske, behov og synspunkt når det gjeld kva faktorarar som bidreg til trivsel, meir enn det har handla om å mobilisere ressursar som finst i nærmiljøet. Ein del kommunar har likevel lagt vekt på at medverknad er eit verktoy for mobilisering og kapasitetsbygging i sivilsamfunnet. Utover i prosjektperioden har det stadig vore fleire kommunar som har lagt vekt på at medverknad også er ein strategi for å mobilisere ressursar i nærmiljø og lokalsamfunn.

Medverknad - viktige faktorar, samarbeid og lokale tilpassingar

- Bruk tid på å vurdere kva som er den / dei mest føremålstenlege medverknadsmåtar for å mobilisere den aktuelle målgruppa, og for å skaffe kunnskap som trengst.
- Varier medverknadsmåtane og tilpass medverknaden til lokal kontekst og til målgrupper.
- Medverknad må i større grad bli eit verkemiddel for å skape engasjement, slik at folk tek meir ansvar for sjølve å gjere det dei kan for å skape trivsel i sine nærmiljø.
- Det er viktig å informere målgruppene om kva som er poenget med prosessane, og kva som vil skje med innspel og synspunkt folk formidlar gjennom deltaking. Openheit og synleggjering er avgjerande.
- Sørg for at kommunen har kompetanse om medverknad.
- Å involvere politikarar kan gi legitimitet og bidra til større mobilisering. Politikarar kan auke sjansane for at det som kjem fram i prosessane blir lagt til grunn i strategi- og planarbeid.
- Involver frivillig sektor og / eller målgruppene i planlegginga og gjennomføringa av medverknadsprosessane.
- Medverknadsprosessane må gjerne leggest til arenaer som er kjende for dei målgruppene ein ønskjer å mobilisere. Til dømes til skular, barnehagar, språkkafear o.a.
- Systematisering og bearbeiding av det som kjem fram gjennom medverknad, bør gjerast i eit samarbeid mellom fleire i kommunen. Gjerne også i eit samarbeid mellom kommunen, frivillige-/organisasjonar og næringslivet.
- Samarbeid med universitets-/ høgskulemiljø kan vere føremålstenleg for å stille dei rette spørsmåla i forkant av prosessane og i samband med bearbeiding og analyse.

Tiltak må ta utgangspunkt i sentrale utfordringar og påverknadsfaktorar

Det fjerde delmålet i Nærmiljøprosjektet har vore å utvikle tiltak som tek utgangspunkt i lokale og regionale utfordringar. Kva som er aktuelle tiltak skal bygge på lokale utfordringar og påverknadsfaktorar. Tidlegare studiar (sjå hovudrapport) av lokalt folkehelsearbeid har vist at konkrete tiltak for å betre folkehelsa i stor grad har vore retta mot levevanar, inkludert tiltak for auka fysisk aktivitet. Slike tiltak er framleis sentrale. Men evalueringa av Nærmiljøprosjektet viser at kommunane har eit breiare perspektiv og betre forståing av kva tiltak som er viktige for å betre folkehelsa. Det er meir vekt på estetiske kvalitetar i nærmiljøet, på tryggleik, sosiale møteplassar og tilgang til grøntområde. Elles erfarer kommunane at tiltak på systemnivå også er sentrale for å betre folkehelsa. Det dreiar seg mellom anna om nettverksbygging, kompetansebygging knytt til medverknad og plan- og prosesskompetanse.

Helsefremjande tiltak som tek utgangspunkt i utfordringar lokalt

- Still spørsmål rundt kva som er målet med tiltaket. Kva vil ein oppnå med tiltaket? Kvifor er det planlagde tiltaket det rette tiltaket?
- Still spørsmål ved om det er kommunen som skal vere ansvarleg for tiltaket. Kanskje er det like gjerne ein privat eller frivillig aktør som skal vere ansvarleg.
- Still spørsmål ved om det kanskje allereie finst eit tilbod, ein aktivitet e.l. som kan vidareutviklast og forbetrast.
- Vurder om tiltak for helsefremjande nærmiljø kan vere på systemnivå.

Samarbeid om kompetansebygging – eit godt grep

Kompetansebygging i samarbeid mellom fylkeskommunar, kommunar og regionale utdanningsinstitusjonar har vore det femte delmålet i Nærmiljøprosjektet. For å få delta i prosjektet, var det eit krav at fylkeskommunane måtte ha samarbeidsavtale med ein regional utdanningsinstitusjon. Ein del fylkeskommunar og kommunar har i tillegg samarbeidd med kompetansemiljø som ikkje var avtalepart.

Utdanningsinstitusjonar og andre kompetansemiljø har bidratt med faglege og metodiske innspel på regionale og lokale samlingar. Tilsette i kommunane har bidratt i undervisning ved høgskular og universitet. Nokre kommunar har endåtil vore representerte på forskingskonferansar i lag med representantar frå utdanningsinstitusjonen. Gjennom samarbeidet har studentar og tilsette ved utdanningsinstitusjonar i større grad fått innblikk i praksis. Samarbeidet har utfordra tilsette i kommunane på ein positiv måte, fordi dei må tenke meir systematisk gjennom sin eigen praksis.

Aktiviteten i kommunane har vore grunnlag for fleire bacheloroppgåver og masteroppgåver skrivne av studentar ved utdanningsinstitusjonar. Det er også utvikla FoU-prosjekt som utdanningsinstitusjonar og kommunar skal samarbeide om etter at prosjektet er ferdig.

Samarbeidet har bidratt til auka kompetanse både i kommunar, fylkeskommunar og utdanningsinstitusjonar. Samarbeid med kompetansemiljø gir kommunalt utviklingsarbeid legitimitet og status lokalt, mellom anna hos politikarar og den administrative leiinga. Evalueringa viser at det fungerer godt å bruke konkrete prosjekt som utgangspunkt for kompetansebygging i samarbeid mellom kommunar, fylkeskommunar og utdanningsinstitusjonar. Næringsliv og frivillig sektor er også aktuelle partar å samarbeide med.

Samarbeid om kompetansebygging mellom kommunar og utdanningsinstitusjonar

- Bruk tid på å avklare roller i samarbeidet, og kva samarbeidet skal handle om. Partnerskapsavtalar kan vere aktuelt.
- Alle partane må ha interesse av og vilje til å samarbeide.
- Involver studentar i samarbeidet.
- Ta sikte på å vidareføre samarbeidet etter at konkrete samarbeidsprosjekt er slutført.

Nedanfrå-og-opp-tilnærming

Lokalt utviklingsarbeid kan ta utgangspunkt i ei ovanfrå-og-ned-tilnærming, der statlege mynde legg føringar på arbeidet, eller ei nedanfrå-og-opp-tilnærming, der utviklingsarbeidet skjer utifrå lokal kontekst og forankring. På folkehelsefeltet er det dei siste ti åra lagt vekt på at lokalt folkehelsearbeid må ta utgangspunkt i utfordringar, påverknadsfaktorar og kompetanse lokalt. Det ligg til grunn både for folkehelselova og plan- og bygningslova. Når det gjeld Nærmiljøprosjektet har lokal tilpassing, lokal forankring og fleksibilitet i prosjektorganisering vore sentrale intensjonar med utviklingsarbeidet.

I ein del samanhengar er kommunar kritiske til for sterke føringar frå statlege mynde si side. Slik sett kan det oppfattast som eit paradoks at ein del kommunar i starten av Nærmiljøprosjektet til dels etterlyste sterkare føringar, fordi dei var usikre på korleis prosjektet kunne organiserast og elles leggest opp lokalt. I ei nedanfrå- og-opp-tilnærming er lokal kontekst og fleksibilitet sentrale stikkord. Vårt inntrykk er at fylkeskommunar og kommunar etter kvart såg det positive med fleksibiliteten som låg i utviklingsprosjektet, men at dei trengde tid for å kome til den erkjenninga.

Utviklingsprosjekt treng tid

Nærmiljøprosjektet har gått føre seg i perioden 2015 - 2018, men dei lokale prosjekta kom i gang i 2016. Det vil seie ein prosjektperiode på vel tre år. Som sluttrapporten viser, har det vore mykje aktivitet i deltakarkommunane i løpet av desse åra, og det er gjort mange erfaringar. Men mange kommunar brukte lang tid på å finne forma på utviklingsarbeidet, og kom ikkje skikkeleg i siget før prosjektet nærma seg slutten. For at denne typen utviklingsarbeid skal bidra til kompetanseheving og gi erfaringar som kan sette spor i måtar å jobbe på, er ein prosjektperiode på tre år truleg for kort tid. Utifrå erfaringane med Nærmiljøprosjektet, kan det sjå ut til at det minimum trengst fem år.

Samanhengen i det kommunale plansystemet

Å kommunisere om prosjektet i kommuneorganisasjonen og utover mot lokalsamfunnet er smart

I eit prosjekt som Nærmiljøprosjektet, der mobilisering av innbyggjarane, politikarar og tilsette i kommunen har vore sentralt, er informasjon og kommunikasjon viktig. Ein del kommunar har involvert kommunikasjons- og informasjonseiningane i kommunen, eller brukt enkeltpersonar i kommuneorganisasjonen med slik kompetanse, til å gjere prosjektet og aktivitetar i prosjektet kjent i kommuneorganisasjonen og overfor innbyggjarane. Somme har også utarbeidd ein kommunikasjonsplan/strategi. Å legge vekt på informasjon og kommunikasjon har bidratt til mobilisering og god forankring av Nærmiljøprosjektet.

TILRÅDINGAR	<p>Eit utviklingsprosjekt krev tid og god kommunikasjon</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Eit utviklingsprosjekt, som skal bidra til kompetanseheving og gi erfaringar som kan sette spor i måtar å jobbe på, må vare i meir enn tre år, truleg minimum fem. ▪ Å informere internt i kommuneorganisasjonen og overfor innbyggjarane i kommunen bidreg til mobilisering og forankring. ▪ Lag gjerne ein kommunikasjonsplan – bruk mediekanaalar lokalt og sosiale media.
--------------------	--

Fylkeskommunane er gode støttespelarar for lokalt folkehelsearbeid

Fylkeskommunane har vore Helse- og sosialdirektoratet sine avtalepartar, og fylkeskommunane har forvalta tilskotta frå direktoratet. Såleis har dei vore ein sentral aktør i Nærmiljøprosjektet. Evalueringa av Nærmiljøprosjektet viser at fylkeskommunane har vore svært viktige for å engasjere og motivere kommunar, og for å bidra til retning og framdrift i prosjektet. Fylkeskommunane har også hatt ei viktig rolle for å legge til rette for kompetanseheving og erfaringsdeling i prosjektet.

For å bidra til heilskapleg samfunnsutvikling kan fylkeskommunen bruke både juridiske, pedagogiske og økonomiske verkemidlar. I Nærmiljøprosjektet er det særleg dei pedagogiske verkemidlane som har vore viktige, med nettverkssamlingar, dialog med kommunane om utfordringar og behov, og tilrettelegging for erfaringsdeling. Dei økonomiske bidraga i Nærmiljøprosjektet har vore viktige for å mobilisere kommunar til deltaking, og kanskje også for å få kommunar til å søke om deltaking. For resultatane av Nærmiljøprosjektet er det likevel dei pedagogiske verkemidlane som har vore viktigast for framdrift og god retning i kommunane.

TILRÅDINGAR

Fylkeskommunen er ein viktig støttespelar for lokalt folkehelsearbeid

- Fylkeskommunane må føre vidare rolla som nettverksbyggjar og støttespelar for kommunane.
- Fylkeskommunane må prøve å bidra til å mobilisere meir tverrfagleg representasjon til nettverkssamlingar, der lokalt folkehelsearbeid er tema.
- Folkehelsearbeid, og særleg kunnskap om påverknadsfaktorar for trivsel og livskvalitet, må i større grad bli tema på regionale plankonferansar og andre arrangement der rådmenn, planleggarar og politikarar er målgrupper.

Det er stor breidde i tiltak som er sette i verk i eller som resultat av Nærmiljøprosjektet - Illustrasjonsbilette

Levekårsløft i praksis

Noen eksempler

SOSIALE TILTAK:

- «Eg vil lære!» – En god skolestart = en fullført skolegang
- Frittid for alle – Opplevelseskortet
- Lavterskel treningstilbud i Storhaug-hallen
- Integrering gjennom idretten – Folkepulsen

FYSISKE TILTAK:

- Opprustning av uterom som park og aktivitetsområde på Kyviksmarka, klatreskulpturen Bøygen og dam- og trimpark i Emmaus
- Belysning i Badedammen
- Nabolagshager
- Et grønnere Storhaug – kartlegge hvor det kan plantes mer

MILJØMESSIGE TILTAK:

- Nabolagsarbeid og omdømmebygging på Midjord
- Tilskuddsordning til store og små nærmiljøtiltak
- Utprøving av medvirkningsopplegg – opprustning av Blåsenparken
- Utvikle nettportal for mobilisering av dugnadsinnsats

«PÅ-TVERS-JOBING»:

- Bydelsgruppe med beboere, bydelspolitikere, frivillighet og næringsliv
- Bydelskontor – kommunens tilstedeværelse i bydelen
- Samarbeid mellom avdelinger/ fagtaber i kommunen
- Konsulentbistand fra LÉVA Urban Design

Bidragstytarar:

Dette er ein kortversjon av funn og tilrådingar frå sluttrapport og evaluering av *Nærmiljø og lokalsamfunn - kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse*. Utviklingsarbeidet er gjennomført som eit samarbeid mellom 41 kommunar, 8 fylkeskommunar, 7 universitets/ høgskole/ forskingsmiljø saman med Helsedirektoratet.

[Sjå lenke til rapporten.](#)

Grafisk design: Henning Lahn

Tekst: Randi Bergem, Silje L. Dahl, Grethe M. Olsen og Ellen S. Synnevåg

Foto: Side 1 Anne Bjørg Haugen, side 3 Ingvil Aarholt Hegna

Foto/illustrasjonsbilete: Side 9 Bjørn A. Enoksen, Jan Ivar Bøe

Illustrasjonsbilete side 5, side 13 og side 14

Illustrasjonsbilete side 15 frå informasjonshefte om Levekårsløft på Storhaug bydel/Stavanger

Foto side 16: Henning Lahn

Dosent Randi Bergem ved Høgskolen i Volda har hatt hovudansvaret for rapporten.

Ei arbeidsgruppe med medlemmer frå Helsedirektoratet, Høgskolen i Volda og fylkeskommunane har følgt arbeidet heile vegen. Grappa har bidrege med innspel gjennom heile prosessen.

Nærmiljøprosjektet 2015-2018

Nærmiljøet er ein viktig folkehelsearena. I perioden 2015-2018 har Helsedirektoratet gjennomført ei nasjonal satsing «Kartlegging og utviklingsarbeid om nærmiljø og lokalsamfunn som fremmar folkehelse». Her følger nokre viktige tilrådingar:

Folkehelsekoordinatorane, og andre som arbeider med kommunal folkehelseoversikt, må få betre kjennskap til det kommunale plansystemet.

Kommunal folkehelseoversikt må bli tydlegare som verktøy i lokalt folkehelsearbeid. Arbeidet må leggast opp slik at fleire i kommunen bidreg i utviklinga av oversikta.

Plansystemet må brukast meir aktivt for å forankre og synleggjere folkehelsearbeidet.

Medverknadsmåtar bør varieras for å sikre brei mobilisering og involvering. Medverknadsmåtar må tilpassast ulike målgrupper.

Føremålet med medverknadsprosessane, og oppfølginga av dei, må kommuniserast tydeleg til dei som er inviterte inn i prosessane.

Det kan vere føremålstenleg å gjennomføre medverknadsprosessar på arenaer der folk er.

Kommunikasjonsarbeid i kommuneorganisasjonen og i lokalsamfunnet kan medverke til mobilisering og forankring. Lag kommunikasjonsplan.

Tiltak må ta utgangspunkt i lokale utfordringar og påverknadsfaktorar. Tiltak kan vere på systemnivå, til dømes nettverksbygging, kompetansebygging om medverknad i planprosessar.

Samarbeid om kompetansebygging mellom fylkeskommunar, kommunar og regionale utdanningsinstitusjonar er nyttig. Alle partane må ha eit ønske om å samarbeide, og mål og roller må avklarast.

Medverknad må i større grad bli eit verkemiddel for å skape engasjement og bygge kapasitet, slik at folk tek meir ansvar for sjølve å gjere det dei kan for å skape trivsel i sine nærmiljø.

Fylkeskommunane er viktig som samfunnsutviklar, nettverksbygger og støttespelar for kommunane. Dei må mobilisere meir tverrfagleg, og vere pådrivar for at trivsel og livskvalitet i større grad bli tema på regionale konferansar og andre arrangement der rådmenn, planleggarar og politikarar er målgrupper.

Viktige partar i medverknadsprosessar er barn og unge, ungdomsråd, eldreråd, råd for personar med redusert funksjonsevne, frivillige, politikarar, næringsliv og andre målgrupper som saken angår.

